

מבעל דף היומי בעיון

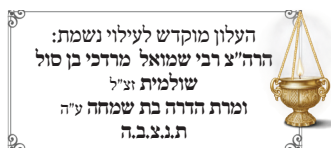
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעור שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

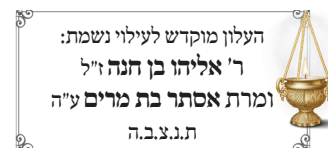
יום א' ה' סיון - שבת י"א סיון תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת שבועות ל"א-ל"ז

בס"ד שבוע פרשת נשא

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ל"א ע"א

מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחוב לעשיר, מנין שלא ישתוק תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין, שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו, ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי ת"ל מדבר שקר תרחק וכו'.

והנה כללא דמילתא של כל אלו הדרשות דילפינן מקרא דמדבר שקר תרחק דלא רק שקר גמור אסור, אלא גם דבר שאינו ממש שקר אלא יש לו קשר לשקר, או יכול לגרום שקר, צריך האדם להתרחק ממנו, והטעם הפשוט בכל אלו הוא כי האלקים ברא את האדם ישר, ואדם בטבעו אינו יכול לשקר, וצריך הוא להתרגל לשקר... וכמו שאומר הכתוב למדו לשונם דבר שקר, כי כדי לשקר צריך האדם להרגיל את עצמו, ובאמת אף בדבר קל בנגיעה בשקר יכול האדם לאבד את המעלה של אדם ישר ולבקש חשבונות רבים. ולכן בכל אלו הדברים המנויים כאן יש לאדם נגיעה בשקר, ואף שהדבר ניתן לתיקון מכל מקום כבר טעם טעם השקר ואחריתו מי ישורנו, והרי הוא כיינן שמומחה בטעימת יין שאיבד את חוש הטעם, או כמנצח בתזמורת שכבדו אזניו ששוב אינם יכולים לעסוק במלאכתם.

והנה כל הדברים המפורטים בסוגיין הרי הם אינם שקר ממש, אלא נגיעה בשקר או יכולים להביא לידי שקר, שאף שהדיין בטוח שאם ישמע דברי בעל דין אחד שלא בפני השני זה לא ישפיע עליו, או מראהו המהודר של האחד ומלבושו המרופט של השני לא יגרמו לו לטעות, מכל מקום צריך הוא לדעת שהאדם הוא אדם ויכולה להיות השפעה כל שהיא וצריך הוא להתרחק מכל חשש שקר, ומכל מקום בדבר עצמו אין שקר, וכן לגרום מצב שבעל הדין, שיתכן שהוא באמת שקרן, יבהל כשיראה

אדם נוסף עומד שם ובגלל זה יודה וכל כיו"ב, בדבר עצמו אין שקר, רק גרמא שנוגעת לשקר, ויתכן שהדין יהיה דין אמת, אבל האופן הראשון המובא בגמרא אינו מובן, מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחוב לעשיר, מנין שלא ישתוק וכו', הרי כאן זה ממש עיוות הדין, דאם יש זכות לעני ולא יאמר אותה הרי יצא המשפט מעוקל, ואף שלא הוא היושב בדין, מכל מקום הרי כאן בודאי יכול להיות הדין אינו אמת, והרי הוא שקר ממש ולא רק נגיעה בשקר.

ולכאורה יש לומר שהוא כמו כל האופנים דלקמן, דהתלמיד הרואה זכות וכו' אומר בלבו, מה לי מתעבר על ריב לא לי וצריך אני להכנס בתגר עם העשיר, הרי יתכן שרבי יפסוק בכל אופן לטובת העני ודברי אינם מעלים ואינם מורידים, אמתין ואראה איך יפול הפסק, ואם באמת יפסוק לטובת העשיר אחזיר את הדין, וזה כבר נגיעה בשקר כמו שאר הדברים, כי גורם הוא לפסק שאינו נכון כמו באופן הסמוך בתלמיד שלא אמר אסתור את הפסק ואבננו משלי, כי בינתיים יצא פסק שקר, והרי זה בכלל אזהרת מדבר שקר תרחק.

ובעצם הענין של רואה חוב לעשיר וכו', דנו הפוסקים מה יהיה להיפך, שראה חוב לעני וזכות לעשיר, האם כאן רשאי לשתוק. והנה מצד הסברא הפשוטה דמדבר שקר תרחק אין חילוק בין עני לעשיר, דמכל מקום שקר הוא, אולם חט"ז [חושן משפט סימן ט' ס"ז] כתב בשם המהר"ל מפראג דבכהאי גוונא רשאי לשתוק, ועיין בפתחי תשובה [ס"ק י"ד] שכתב בתוך דבריו, אך בסמ"ע [סק"ח] בשם מהרש"ל כתב דה"ה כששניהם עשירים או עניים, אלא לרבנותא נקט זכות לעני כו'. ועיין בב"ח [סעיף י"ב] שפירש זה הרבנותא, דאע"ג דעכשיו איכא מיעוט כבוד רבו ביתר שאת, דנראה דלא היה רבו חושש לחפש זכותו של עני [ויאמרו שהיה רוצה לישא פנים לעשיר, כ"כ הכנה"ג משמן], אפ"ה

כולל ומכון ראש פינה:

לא ישתוק כו', ע"ש. ועיין באו"ת [אורים סק"י ותומים סק"ג] שכתב דנראין דברי מהרש"ל. והוא ז"ל פירש באופן אחר למה נקט זכות לעני, דהוא לומר שלא יחשוב התלמיד הגם דע"פ שורת הדין יש לפטור להעני, מ"מ ברור ע"פ השכל דאמת עם העשיר, דאיך יתבע העשיר משופע בנכסיו לרש אין כל, ולעומת זה רגיל העני לכפור בעשיר למלא נפשו כי ירעב, לכך אמרו דאם שותק עובר משום מדבר שקר תרחק, כי אין אמת כאמיתה של תורה כו', ע"ש. ועיין בספר ברכי יוסף אות כ"ג שהסכים ג"כ לדברי מהרש"ל ודלא כט"ז בשם מהר"ל מפראג.

אחד לובש סמרטוטין ואחד לובש אצטלית.

דקדק הבן יהודיע למה נקט התנא לובש סמרטוטין ברישא. ונ"ל בס"ד כי התובע הוא המקדים לבא לבית דין לקבול על הנתבע, ולז"א אפילו התובע הוא העני שלובש סמרטוטין, ואחד הוא הנתבע לובש אצטלית, אפילו הכי גזרינן על הנתבע ואמרינן ליה לבוש כמו התובע או הלבש אותו כמותך, וכל שכן אם התובע הוא העשיר והנתבע הוא העני דאמרינן לתובע אין אנחנו נזקקין לתביעתך אלא א"כ תלבוש כמו הנתבע או תלבישו כמותך:

ומה שנקטו קודם לבוש כמותו ורק אחר כך הליבישו כמותך. י"ל דתקנה שילבוש כמותו עדיפה מתקנה שילבישו כמותו, כי העשיר אם ילבוש סמרטוטין יתבזה בעיני רואיו אע"פ שיודעים שהוא עשיר, ולכן אופן זה הוא תקנה יפה לבית דין שלא ישאו לו פנים, כי בזה יהיו הוא והעני שוים בעיני בית דין, אבל תקנה השנית שילביש את העני כמותו אין זו תקנה יפה כל כך להשוותם זה עם זה בעיני בית דין, כי העני אפילו ילבש בגדי מלכים כיון שיודעים בו שהוא עני אינו מתכבד כל כך בלבוש היקר והחשוב, ועוד דחזינן הרבה פעמים שהרגילים במלבושים שאינם מלבושי כבוד בלשון המעטה, גם כשמלבישים אותם במלבושי כבוד ניכר לכל שאין הבגדים נאים לו, נזם זהב באף חזיר, ולכן האופן הראשון עדיף.

אמנם בגמרא נקטו לשון אחד לובש סמרטוטין ואחד לובש אצטלית בת מאה מנה כו', וצריך להבין מדוע נקט כזה מקרה רחוק, די שתאמר אחד לבוש בגדי כבוד ואחד בגדים פשוטים. וכתב התורת חיים דנראה דדוקא בכי האי גונא שזה לבוש סמרטוטין וזה לבוש בגד חשוב כל כך עד שהוא שוה מאה מנה דכיון דשל זה פחותין מאוד ושל זה יקרין מאוד יש לחוש שמא ישא לו פנים בשביל בגדיו היקרין כל כך, אבל אם של זה חשובין ושל זה אינן חשובין לית לן בה דבשביל דבגדיו של זה חשובין יותר משל חברו לא ישא לו פנים. ולכך אין נוהגין האידנא לומר לבעל דין לבוש כמותו או הלבישו כמותך לפי שאין אנחנו רגילין לילך באצטלית בת מאה מנה. ובשו"ע סי' י"ז כתב ואם היה אחד מהן מלובש בבגדים יקרים והשני מלובש בבגדים בזויים אומרים למכובד וכו' וצריך לומר

דבגדים יקרים היינו דוקא בגדים יקרים הרבה כאצטלית בת מאה מנה. וכן כתב הש"ך [חושן משפט סימן יז ס"ק ב'] בשם ראב"ן [ח"ג סי' כ"ג, שבועות ד"ה שבועת ביטוי] וז"ל, והאידנא לא נהיגי הכי, ונ"ל דוקא אצטלא של ק' מנה, אבל האידנא דלא מלובשים בכך מלבושים לא חיישינן להטייה, עכ"ל. וכן כתב הסמ"ע שם, ומשמע דכשאינם בזויים אף שאינם יקרים כמו מלבושי השני אין קפידא בכך. וכתב מור"ש ע"ז ז"ל, גם בזה אין בידינו להעמיד הדת על תילו, עכ"ל. וכתבו האחרונים [עיין פתחי תשובה ס"ק ב'], עיין באה"ג [אות ד'] בשם מהרש"ל דאין בידינו כו' אבל נאמר לו אל תירא כו'. ומשמע דעכ"פ נצרך לומר להשני אל תירא, וכן מבואר בב"ח וכנה"ג [הנה"ט אות ג']. אבל בש"ך משמע דא"צ לומר, וכ"כ באו"ת [אורים סק"ג] דלכך לא נהיגי כלל לומר דבר.

ואשר לא טוב עשה בעמיו זה הבא בהרשאה.

כתב הבן יהודיע, נראה אין דבר זה חלוט לכל מי שבא בהרשאה, דיש בא בהרשאה ועשה טוב כגון שטר ששם המלוה יוסף בן שמעון ואיכא עוד יוסף בן שמעון אחר בעיר, וזה הלוח שהוציא עליו את השטר רוצה לאכול המעות ואינו פורע לו באמרו לאו בעל דברים ידי את, דאין אתה שהלוחני אלא יוסף בן שמעון אחר, וזיל הכא מדחי ליה וזיל הכא מדחי ליה, דאין תקנה לזה הדבר אלא אם כן יכתוב אחד מהם הרשאה לחבירו, ואז יתבענו ויהיה מוכרח לשלם, וכן נמי בכור ופשוט שניכרו ונודעו תחלה, ואח"כ נתערבו אין אחד מהם נוטל חלק בכורה משאר אחין, מה תקנתם יכתבו הרשאה זה לזה, וכנזכר בשולחן ערוך חושן משפט סימן עז"ר סעיף י"א, ועוד יש עניינים כיוצא בזה, דהבא בהרשאה עושה טוב, ולכן לא אמר ואשר רע יעשה בעמיו זה הבא בהרשאה, כי יש בא בהרשאה ועושה טוב, ולכך לא רצה להזכיר שם רע על הבא בהרשאה בסתם אלא אמר לא טוב עשה:

ויש להוסיף עוד שנקט לשון אשר לא טוב עשה, דלשון זו שייכת במי שמדמה שהוא עושה טוב וחסד, ואומרים לו דע לך שלא טוב עשית מהסיבות שאמרו המפרשים, ומובן הקשר לסוגיא הקודמת, דהכל הם עניינים שלכאורה אין בהם עבירה, אך מכל מקום יכולים התגלגל ולבא לידי שקר ועול.

אמר רב פפא לאפוקי מלך.

ואף דאמרו בתחילת סנהדרין שרק מלכי ישראל לא דנים ואינם נדונים, אבל מלכי בית דוד יושבים בסנהדרין דאף דנים אותם, כתב הריטב"א דנראין דברי רבותינו בעלי התוס' ז"ל האומרים דאסתמא קאמר בכל מלך, ואפילו מלכי בית דוד, ואע"ג דמלכי בית דוד כתיב בהו דינו לבקר משפט וכיון דכן דיינינן להו משום התקוששו וקושו, היינו דוקא לגבי דין ודנין אותו, אבל לגבי מה שאינו מעיד משום כבודו, הוא בכל מלך.

אמרוהו רבנן קמיה דרב פפא בדון מינה ומינה בדון מינה ואוקי באתרה קא מיפלגי, רבי מאיר סבר דון מינה ומינה, מפקדו - מה פקדון מושבע מפי עצמו חייב וכו', אמר להו רב פפא אי מפקדון גמרי לה רבנן, דכולי עלמא לא פליגי דדון מינה ומינה וכו' מההיא אין, מהא ליכא למשמע מינה.

וכעין זה במקומות רבים בתלמוד, דיש מחלוקת עקרונית בדרך לימוד גזירה שוה, האם הכל נלמד מהמלמד, או שהמלמד למדים רק את הפרט המסויים שהיינו צריכים עליו לימוד, כגון כאן, שצריכים ללמוד שבועת העדות מפקדון לענין מושבע מפי עצמו, אבל שאר תנאי השבועה ילפינן ממקומו, מהפרשה המפורשת בתורה בשבועת העדות.

ועיין ביבמות [ע"ה ע"ב] ובבא קמא [כ"ה ע"ב] וסנהדרין [ע"ה ע"ב] ונדה [מ"ג ע"ב] דחזינן התם דהיה פשוט להם שיש שתי דעות בזה, ובנדה רב פפא עצמו מעמיד את המחלוקת שם בענין זה, ואם כן צריך להבין מה זה שרב פפא מתאמץ לומר שאפשר דלכולי עלמא דון מינה ומינה, מה עוד דהכא בסוגיין אתי דעה זו דאוקי באתרה כרבנן, ובחולין כרבי יהושע, ובמנחות כרבי, דכל אלו הלכה כמותם, ומה הענין להתאמץ להעמיד את כל הדעות במשנה זו או אחרת כשיטה שאין הלכה כמותה. וצ"ע.

דף ל"א ע"ב

ואין חייבין על שגגתה גרידתא.

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק א' הלכה י"ג] כיצד שגגת שבועת העדות, כגון שנעלם ממנו שחייבין עליה קרבן וידע ששבועה זו אסורה ושהיא שקר, וזדונה שידע שחייבין עליה קרבן, אבל אם לא ידע שהיא אסורה או ששכחו העדות ונשבעו ואח"כ נודע להם שהן יודעין לו עדות ושנשבעו על שקר הרי אלו אנוסין ופטורין אף מן הקרבן. ע"כ. והוא מפורש בגמרא. אמנם צריך להבין דאם שכחו את השבועה הרי הם אנוסים ופטורים לגמרי ומה צריך פסוק לפטרם. ויתרצו הרמב"ן והרשב"ט דהכא איירי כשאמרו שמעולם לא ידעו עדות, ועל זה מחייבין להו, ולא על עצם שכחת העדות דאז באמת אינם ראויים להעיד.

או שאמרו לו אין יודעין לך עדות.

פשוט שמדובר חוץ לבית דין, דאי לאו הכי כיון שאמרו שאין הם יודעים עדות קיימא לן כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד, ואינם ראויים תו לעדות וממילא פטורים הם משבועת העדות. אמנם נבאר לקמן דזו מחלוקת ראשונים אם אמירת איננו יודעים הוי כעדות שנאמר עליה אינו חוזר ומגיד.

משביע אני עליכם ואמרו אמן הרי אלו חייבין.

ומה יהיה הדין בשתקו, דעת רש"י שפטורים, ולא מצאנו בעדים מושבעים מפי אחרים שיהיו חייבים רק באמרו אמן או שענו אין אנו יודעים לך עדות. ודעת הרמב"ן שאף בשתקו דינם כמושבעים מפי אחרים, ואם אמרו אין אנו יודעים לך עדות דינם כמושבע מפי עצמו, ויהיו את החילוקים שאמרנו במשנה בין מושבע מפי עצמו למושבע מפי אחרים אליבא דרבי מאיר.

ראוהו שרץ אחריהן, אמרו לו מה אתה רץ אחרינו שבועה שאין אנו יודעין לך עדות פטורין וכו'.

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק ט' הלכה ו'] אין העדים חייבין בשבועת העדות עד שיכפרו וישבעו אחר תביעת בעל דין עצמו או שלוחו, אבל אם קדמו ונשבעו קודם שיתבעם פטורין משבועת העדות. [הלכה ז'] כיצד ראו התובע הולך אחריהן אמרו לו למה אתה בא אחרינו שבועה שאין אנו יודעין לך עדות הרי אלו פטורין משבועת העדות מפני שלא תבען התובע אלא הם קדמו ונשבעו בתביעת עצמן, וכן אם השביעים הנתבע שאם תדעו לזה שתובע אותו עדות שתבואו ותעידו לו וכפרו הרי אלו פטורין משבועת העדות עד שישביעים התובע, ואין צריך לומר אם השביעים שיבואו ויעידו שיש לפלוני ביד פלוני ממון וכפרו שהן פטורין שאין זה התובע בעל דין עצמו, וכן אם קדמה שבועה לעדות הרי אלו פטורין משבועת העדות שנאמר ושמעה קול אלה והוא עד שקדמה עדות לשבועה לא שקדמה שבועה לעדות. [הלכה ח'] כיצד משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות שתבואו ותעידוני ואמרו אמן וידעו לו עדות אחר כן ותבעם להעיד וכפרו בו הרי אלו פטורין משבועת העדות.

מפני שהעדות יכולה להתקיים בשתייהן.

כללא דמילתא דשבועת העדות הוא שהתורה חייבה על מניעת עדות שיש בה תועלת ממונית לתובע, ואף שבדרך כלל אמרינן גרמא בנזקין פטור, וכאן הוא ביתר שאת דהרי גורמים נזק בשב ואל תעשה, מכל מקום התורה חייבה להעיד, ויש דין מיוחד בשבועה על עדות, ואף דגם אם היו מעידים דעת לנבון נקל שלא בטוח שהתובע יזכה בממון מכח עדותם, דאולי יכחישום וכו', מכל מקום חייבה התורה על שבועת העדות בכל מקום שהיה יכול להיות תועלת ממונית מעדותם, ובדפים הבאים יתבאר מתי נקרא דגרמו לו נזק ממוני ומתי אין זה מוגדר כנזק ממוני. ולכן לקמן [ל"ב ע"ב] אמרו דפליגי בעידי סתירה, דלמאן דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי הרי הם כעדי ממון, דאולי לא תשתה ויפטר מכתובתה, כך הוא לרש"י שם, ולתוספות נחשבים גורם לממון דאולי תשתה ותמות ונמצא שפטור מכתובתה. ולפי כלל זה של חיוב ממון אמרו לקמן דעד טומאה בסוטה, הואיל והאמינתו תורה, חייב קרבן שבועת העדות הואיל והיה נאמן בעדותו והיתה מפסידה כתובתה. וכן לקמן אמרינן

אופנים שנחשבים לעדות ממון אף שהיו מחייבים שבועה בעדותם, כגון כשהתובע והנתבע חשודים דאז אמרינן דמשלם, ולפי הכלל הזה אין העד או העדים חייבים רק במקום שהיתה עדותם יכולה להתקבל, ואם מאיזו סיבה אינה יכולה להתקבל הרי שוב אינם עוברים משום שבועת העדות, ופשוט שבמי שאינם ראויים להעיד לא שייכת שבועת העדות, אמנם בסוגיא מבואר דהוא אף באופן שעד אחד מהשנים כפר וכו' דאז השני לא היה מחייב ממון הואיל והוא עד אחד, וכל כיוצא בזה.

והרמב"ם [הלכות שבועות פרק י'] הביא להלכה את האופנים המבוארים בדפים אלו, וז"ל [הלכה א'] היו עדיו או אחד מהן פסול או קרוב ואפילו מפסולי עדות של דבריהם, או שהיה המלך אחד מעדיו שאינו ראוי להעיד, או שהיו עד מפי עד וכפרו ונשבעו פטורין משבועת העדות שאילו העידו לא היו מחייבין בעדותן ממון.

[הלכה ב'] משביע אני עליכם שתבאו ותעידו לי שאמר איש פלוני שיתן לי מאתים זוז ולא נתן וכפרו הרי אלו פטורין משבועת העדות, שאם העידו בדבר זה לא יתחייב הנתבע ממון באמירתו, וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ג'] תבען להעיד לו שהוא כהן או לוי או שאינו בן גרושה או בן חלוצה וכפרו ונשבעו פטורין משבועת העדות שאין כאן עדות ממון [אף שמפסיד להם תרומות ומעשרות וכו'].]

[הלכה ד'] תבען שיעידו לו שחבל בו בנו ושהדליק פלוני גדישו בשבת ושאנס פלוני או פתה בתו המאורסה וכפרו ונשבעו פטורין משבועת העדות, שאם העידו עדות זו יתחייב הנתבע מיתת ב"ד ואינו חייב תשלומין כמו שבארנו בהלכות נערה וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ה'] היה עד אחד וכפר והשביעו פטור משבועת העדות שאין עדות עד אחד מחייבת ממון.

[הלכה ו'] תבע את שני עדיו שיעידו לו שזנתה אשתו וכפרו ונשבעו הרי אלו חייבין בשבועת העדות, שאילו העידו היה מפסידין לה כתובתה ויפטר זה שתבען והרי כפרו בעדות ממון.

[הלכה ז'] תבע עדי קנוי או עדי סתירה וכפרו ונשבעו פטורין משבועת העדות שאילו העידו אין חיוב ממון כאן אלא להשקותה בלבד, ואף על פי שעדות זו גורמת לה שתפסיד כתובתה אם לא תשתה דבר שגורם לממון אינו כממון שהרי אפשר שתשתה ולא תשבור כתובתה.

[הלכה ח'] הרי שקנא לאשתו ונסתרה בעדים וזנתה בעד אחד אחר הקינוי והסתירה והשביע עד זה שיבא ויעיד וכפר חייב בשבועת העדות שאע"פ שהוא עד אחד אילו העיד עדות זו היתה יוצאה בלא כתובה כמו שבארנו בהלכות סוטה.

[הלכה ט'] וכן כל עד אחד שמחייב ממון בעדותו אם כפר ונשבע או שהשביעו בבית דין וכפר חייב משום שבועת העדות. [הלכה י'] כיצד, כגון שהיה התובע והנתבע חשודין על השבועה שאין משביעין אותם והשביע לעד אחד שיבא ויעיד לו שיש לו ביד זה מנה וכפר הרי זה חייב משום שבועת העדות שאילו העיד היה הנתבע הזה משלם ממון בעדותו כמו שיתבאר בהלכות טוען וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה י"א] האשה שהשביעה עד אחד שיעיד לה במיתת בעלה וכפר חייב בשבועת העדות שאילו העיד היתה נשאת ונוטלת כתובתה. [הלכה י"ב] במה דברים אמורים כשהיה לה לגבות כתובתה מן המטלטלין, אבל אם אין לה לגבות כתובתה אלא מן הקרקע הרי זה פטור משבועת העדות, וכן אם היו שנים, שהמשביע עדי קרקע פטורין כמו שבארנו.

[הלכה י"ג] השביע עדיו בבית דין וכפרו שניהם כאחת, כגון שהתחיל השני לכפור בתוך כדי דבורו של חברו שניהם חייבין בשבועת העדות וכל אחד ואחד מביא חטאתו על שבועתו, כפר הראשון ושהה העד השני יותר מכדי דיבור ואח"כ כפר, הראשון חייב בשבועת העדות והשני פטור משבועת העדות, שאילו הודה זה השני לא היתה עדותו מחייבת ממון.

[הלכה י"ד] הודה אחד וכפר אחד הכופר חייב בין שכפר בתחלה בין שכפר בסוף, כפרו שניהם כאחד וקדם האחד והודה בתוך כדי דיבור ה"ז פטור והעומד בכפירתו חייב בשבועת העדות.

[הלכה ט"ו] השביע שתי כתי עדים ושתיהן ראויות להעיד, וכפרה כת ראשונה ואחר כך כפרה כת שניה, הראשונה פטורה משבועת העדות מפני שהן סמוכין על עדות שניה ואפשר להוציא ממון בעדות הכת האחרת ונמצא זה הנתבע אינו חייב לשלם בעדות אלו שכפרו לבדה, היתה הכת השניה קרובין לתובע או לנתבע בנשותיהן והרי הן גוססות אף הראשונה חייבת, שהרי השניה בעת כפירת הראשונה לא היתה ראויה להעיד ואף על פי שבמהרה יהיו ראויין כשימותו אלו הגוססות, ואם כפרה השניה אחר שמתו נשותיהן חייבין בשבועת העדות.

ולענין עידי קנס, האם זה נקרא עדות ממון או לא, אמרו לקמן [דף ל"ג ע"א] איבעיא להו משביע עדי קנס, מהו וכו', ומבואר דאליבא דרבי אלעזר בר"ש דסבירא ליה דאף אם הודה בקנס ובאו עדים חייב, אלא אליבא דמאן דאמר דפטור, וגם סבירא ליה דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, האם נחשב כאן לממון, מאי, כיון דאילו מודה מיפטר לאו ממוןא קא כפר ליה, או דלמא השתא מיהא לא אודי.

ולהלכה כתב הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ט' הלכה ג'] תבען בעדות שאינה מחייבת ממון או בעדות קרקעות או עבדים או שטרות וכפרו ונשבעו פטורין משבועת העדות, שאין חייבין אלא על כפירת עדות ממון שדומה לפקדון ותשומת יד וגזל ואבדה שפרטן הכתוב בפרשה שהן מטלטלין שגופן ממון וכשיעידו לזה יתן זה. [וזה מבואר לקמן ל"ה ע"א לענין הבטחת מתנה]

[הלכה ד'] כן המשביע עדי קנס וכפרו פטורין משבועת העדות, מפני שאם קדם הנתבע והודה בקנס יפטר מלשלם ואף על פי שבאו העדים אחר כן והעידו, נמצאו העדים לא חייבו זה בעדותן לבדה אלא עדותן עם כפירת הנתבע היא המחייבת אותן והואיל ואם הודה לא תועיל עדותן אם כפרו בה ונשבעו פטורין. [הלכה ה'] משביעכם אני שתבואו ותעידו לי שיש לי ביד פלוני תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה וכפרו, חייבין בשבועת העדות מפני הקרן שהוא ממון לא מפני הכפל שהוא קנס, וכן אם השביעם שיעידו לו שאנס פלוני או פתה בתו וכפרו חייבין בשבועת העדות מפני הבושת והפגם שאם הודה בהם הנתבע משלם לא מפני הקנס וכן כל כיוצא בזה.

ואמרו לקמן [דף ל"ה ע"א] עמד בבית הכנסת ואמר משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני הרי אלו פטורין.

וכתב הר"ן [על הרי"ף ט"ז ע"ב], אמר שמואל אפילו עדיו ביניהם פשיטא לא צריכא דקאי עליהו. זו היא גרסת רש"י ז"ל, וקא משמע לן רבותא שאע"פ שעומד אצל עדיו פטורין, דמהו דתימא ודאי להנך דקיימא קמיה קאמר והרי ייחד עדיו, קא משמע לן. וגירסא זו מתישבת יפה, אבל גירסת הרי"ף ז"ל שהוא גורס בדשמואל ואפילו עדיו עומדים בצדו ומקשינן פשיטא ובתר הכי מהדרינן לא צריכא דמחוי עליהו.

והקשה הר"ן, ומכל מקום אני תמה, שכבר כתבתי למעלה שיכול אדם להשביע את חברו מספק אם יודע לו עדות אם לאו, וכיון שכן עמד בבית הכנסת והשביע את כולן למה הם פטורין, מה בין משביע מועטין למשביע מרובין והרי ייחד כולן והשביען שאם הם יודעין לו עדות שיעידוהו. וכתב, ונראה לי דהיינו טעמא משום דמי שעומד בבהכ"נ ואומר משביע אני עליכם אם אתם יודעין לי עדות מסתמא אינו משביע את כולם שיוודע הוא שיש ביניהם שאין יודעין לו עדות כלל ונמצא שהוא כולל את המושבעים בתוך אותם שאינם מושבעים והרי לא ייחד עדיו, וסיפא דברייתא הכי קתני, יכול אפילו אמר כל העומדין כאן כלומר בבית זה, תלמוד לומר והוא עד דבכה"ג כולן חייבין אפילו אותן שאין עומדין אצלו, ושלא כפרש"י ז"ל, והיינו טעמא משום דבין מרובין בין מועטין כל שהוא מפרש שמשביע את כולן ייחד עדיו מיקרי, ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שבועות למדתיה.

ולפי פירוש זה אף מכאן יש ללמוד שיכול אדם להשביע את חברו מספק אם יודע לו עדות דהא אמרינן דכשאמר כל העומדים כאן ייחד עדיו מקרי מפני שהשבועה חלה על כולן:

והם יודעין לו עדות עד מפי עד.

הקשה הרמב"ן ז"ל למה לי למיתני הכי, פשיטא, ותירץ דאתא לאשמועינן שאפילו האמינן הנתבע על עצמו שאם יבאו ויעידו יתן, אפ"ה פטורין כיון שמן הדין אינם נאמנים, וכענין שאמרו בירושלמי דגרסינן התם עד אחד שאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשנים יכול יהא חייב, ת"ל והוא עד או ראה, את הכשר להעיד עדות ממון, יצא אחד שאינו כשר להעיד עדות ממון:

ולהלכה כתב הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ט הלכה ט'] אין העדים חייבים בשבועת העדות עד שייחד אותם התובע וישביעם או ישבעו, כיצד עמד בבית הכנסת ואמר משביע אני כל מי שידע לי עדות שיבא ויעיד לי וענו כולם אמן ועדיו בכללם ואחר כך תבע עדיו וכפרו בו הרי אלו פטורין משבועת העדות, מפני שלא ייחד עדיו בשבועה בפני עצמן, אבל אם אמר משביע אני כל העומדים כאן שאם ידעו לי עדות שיבואו ויעידו לי והיו עדיו בכללם וכפרו הרי אלו חייבין בשבועת העדות שהרי ייחדם בכלל אחרים.

[הלכה י'] וכן אם אמר לעדים בואו והעידו לי שיש לי מנה ביד פלוני, ואח"כ עמד בבית הכנסת והשביע כל מי שיוודע לו עדות יבוא ויעיד ולא באו ולא העידו הרי אלו חייבין, שהרי תבען תחלה, והוא שיהיו אז בבית הכנסת ויהיה שם בית דין, אבל אם לא היו בפני בית דין אם ענו אמן חייבין בשבועת העדות כשיכפרו בעדותן בבית דין ואם לא ענו אמן אינן חייבין.

והשיג הראב"ד, א"א המחבר הזה שנה משנתו כר"מ ואין הלכה כמותו אלא בין מפי עצמו בין מפי אחרים אינן חייבין עד שיכפרו בב"ד, ועוד בין לר"מ בין לרבנן מה צורך שיהיה הבית דין בבית הכנסת בשעת השבועה והלא אין מקפידין על השבועה באי זה מקום שתהיה ואין מקפידין אלא על הכפירה.

ומה היא לשון השבועה, אמרו לקמן [דף ל"ה ע"א] משביעני עליכם, מצוה אני עליכם, אוסרכם אני הרי אלו חייבין; בשמים ובארץ- הרי אלו פטורין; באלף דלת, ביוד הי, בשדי, בצבאות, בחנון ורחום, בארך אפים, ברב חסד, ובכל הכנויין הרי אלו חייבין. ובגמרא, אמר רב יהודה, הכי קאמר: משביע אני עליכם בשבועה האמורה בתורה, מצוה אני עליכם בצוואה האמורה בתורה, אוסרכם אני באיסור האמור בתורה וכו'. אלא אמר אביי, ה"ק משביע אני עליכם בשבועה, מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה, כובלכם אני בשבועה.

סקילה ועל שאר הכינויים באזהרה, ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל.

ולענין מקלל כתב הרמב"ם [הלכות ממרים פרק ה' הלכה א'] המקלל אביו ואמו נסקל שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו, ואחד המקלל בחייהן או לאחר מיתתן הרי זה נסקל, וצריך עדים והתראה כשאר כל מחוייבי מיתות בית דין, ואחד האיש ואחד האשה וכן הטומטום והאנדרוגינוס, והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל העונשין. [הלכה ב'] אינו חייב סקילה עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין, אבל אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה, ולוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל.

ולענין קללת אדם מישראל כתב הרמב"ם [הלכות סנהדרין פרק כ"ו הלכה ג'] המקלל עצמו לוקה כמו שקלל אחרים, שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואחד המקלל עצמו או חבירו או נשיא או דיין אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות, כגון יה ואלהים ושדי וכיוצא בהן, או בכנוי מן הכנויים כגון חנון וקנא וכיוצא בהן, הואיל והוא חייב אם קלל בכל הכנויים כך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בהן הגוים להקב"ה הרי הן ככל הכנויים, וארור בו שבועה בו קללה בו נדוי. אמנם הראב"ד השיג דאינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי. עכ"ל.

ובשולחן ערוך חושן משפט [סימן כ"ז סעיף א'] מבואר שהמקלל דיין קבוע עובר בלאו דאלקים לא תקלל נוסף על הלאו של כל ישראל, והמקלל אחד מישראל אפילו מקלל לחרש שאינו שומע ואינו מצטער מזה כלל מ"מ עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש כלומר אפילו חרש וכ"ש לאינו חרש, ובדיין עובר בשני לאוין וכתב ערוך השולחן דהוא מלבד שהוא עלבון כלל התורה אחרי שדנו דין תורה כשמבזה הדיין כמבזה התורה ח"ו ואיסור גדול יש כשמבזה את הדיין באיזה דיבור של גנאי או מקללו באיזה מין קללה שהוא, אך מלקות אינו חייב רק כשמקללו בשם או בכינוי, ואף בשמות לע"ז שקוראים להקב"ה האומות חייב מלקות, ואפילו מחל המתקלל, אבל בלא התראה או שקילל בלי שם וכינוי או שהקללה באה משלילת הברכה כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לד' או מקלל את המת אינו חייב מלקות אבל איסור גדול יש בזה.

ומה שמנה בשולחן ערוך את הלאוין והמלקות שמתחייב בהם המקלל את הדיין וכו', אף שאין לנו בית דין סמוכים בזמן הזה, כתב האורים ותומים [ס"ק ג'] דהא דנקט מלקות ומקלל דיין שנים, אף דבעוונותינו הרבים בטלו סמוכים ואין לנו מי שילקה, מכל מקום נפ"מ לענין פסול עדות דקי"ל לקמן בס"ל ל"ד (סעי' ב) דכל העובר עבירה שאין בו מלקות אינו נפסל דבר תורה, ע"ש. ולכך כתב גם כן

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק ט' הלכה י"א] אחד המושבע עדיו בשבועה, או שאמר להן מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה הרי אלו חייבין, והוא שישבעם בשם או בכינוי מן הכינויים כמו שבארנו. [הלכה י"ב] ואין העדים חייבין עד שישבעם בלשון שהם מכירין אותה.

וכתב שם הרמב"ם [הלכה י"ג] הנה למדת שאין העדים חייבין בשבועת העדות אלא ע"פ עשרה דברים ואלו הן: שיתבעם התובע, ושתהיה עדות ממון, ושיהיה ממון המטלטל, ושיתחייב הנתבע לשלם בעדותו לבד אם העידו, ושיכפרו אחר שתבע התובע, ושיכפרו בבית דין, ושתהיה שם שבועה בשם או בכינוי, ושתקדם ידיעת העדות לשבועה, ושייחד עדיו בעת השבועה או בעת התביעה, ושתהיה השבועה בלשון שהן מכירין אותה.

ואם נשבעו והיתה זו שבועת שקר אמנם לא היתה בתנאי שבועת עדות, כגון שהיו פסולי עדות או שאר הלכות שגורמות שאין האדם מתחייב משום שבועת העדות, כתב הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ט' הלכה י"ד] כל מקום שאמרנו פטור, פטור משבועת העדות אבל חייב בשבועת ביטוי והוא שנשבע או שענה אמן אם השביעו אחר שהרי נשבע על שקר, אבל המחוייב בשבועת העדות אף על פי שהוא נשבע על שקר ואף על פי שהוא מזיד אינו חייב משום שבועת ביטוי אלא משום שבועת העדות בלבד, שהרי הכתוב הוציא שבועת העדות מכלל שבועת ביטוי לחייב המזיד בה כשוגג בקרבן אבל לא במלקות שנאמר לאחת מאלה, במין אחד ממיני שבועות אתה מחייב הנשבע ואי אתה מחייבו בשני מינין עד שיהיה חייב בדין שבועת העדות ובדין שבועת ביטוי.

והוסיף עוד שם [הלכה י"ה] הנשבע לחבירו שהוא יודע לו עדות ונמצא שאינו יודע לו עדות הרי זה פטור ואין כאן לא שבועת העדות ולא שבועת ביטוי, מפני ששבועת ביטוי אינה אלא בדבר שיש בו לאו והן, ואם יאמר שבועה שאיני יודע לך עדות אין זה שבועת ביטוי אלא שבועת העדות, הואיל ולא זה שיש בה אינה שבועת ביטוי, כך הן שבה שהוא הנשבע שידע לו עדות אינו שבועת ביטוי. [הלכה י"ט] דבר ברור הוא שהנשבע לחבירו שהעיד לו והוא לא העיד או שלא העיד לו והוא העיד הרי זה חייב משום שבועת ביטוי ואין כאן שבועת עדות כלל.

ובשמות הנ"ל יש נפקא מינה אף למקלל, כמו שאמרו שם במשנה המקלל בכולן חייב, דברי ר"מ, וחכמים פוטרין. המקלל אביו ואמו חייב, דברי ר"מ, וחכמים פוטרין. המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה.

ולענין מגדף כתב הרמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק ב' הלכה ז'], ואלו הן דיני המגדף, אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים שנאמר ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב

דחייב שנים אף דלית לן בעוונותינו הרבים מלקות, דיש ג"כ נפ"מ דאם לא ידע דאסור לקלל חבירו דאינו נפסל לעדות כמבואר לקמן סי' ל"ד בעבירות שהוא להמוני עם כהיתר דאינו נפסל בו, ואף זו בעוונותינו הרבים דשו בו רבים כמש"כ, ומ"מ ידע דאסור לקלל דיין וא"כ הרי זה פסול מחמת לאו דאלקים לא תקלל. ומכל מקום כתב בתומים (סק"ב) דנראה בזה"ז דבטלו סמוכים לא שייך לאו אלקים לא תקלל.

דף ל"ה ע"ב

כל מלכיא האמור בדניאל חול חוץ מזה אנת מלכא מלך מלכיא.

כתב הר"ן, ומסתבר דמאי דאמרינן דשלמה האמור בשיר השירים קדש ומלך מלכיא האמור בדניאל לאו לענין מחק קאמר דלא עדיפי מכנויין, אלא לענין שבועה קאמר שאם השביע עדים בשלמה שבשיר השירים או במלך מלכיא שבדניאל וכפרו חייבים אבל לענין מחק ודאי נמחקים.

ת"ר כתב אלף למד מאלהים וכו' ה"ז אינו נמחק, שין דלת משדי, אלף דלת מאדני, צדי בית מצבאות ה"ז נמחק וכו'. ת"ר כל הטפל לשם בין מלפניו ובין מלאחריו ה"ז נמחק. אחרים אומרים לאחריו אינו נמחק, שכבר קדשו השם. אמר רב הונא הלכה כאחרים.

ובשולחן ערוך [יורה דעה סימן רע"ו סעיף ט'], אסור למחוק אפילו אות אחת משבעה שמות שאינם נמחקים, ולא מאותיות הנטפלות מאחריהם כגון ד' של אלהיך וכ"ם של אלהיכם. ואלו השבעה שמות: שם ההויה; ושם אדנות; ואל, אלוה, אלהים; שדי; צבאות. ויש גורסים ג"כ אהי"ה אשר אהי"ה (טור).

[סעיף י'] כתב אל מאלהים, יה מהשם, או שכתב שם יה, אינו נמחק. אבל שד משדי וצב מצבאות, נמחקים. הגה: וכן אד מאדני או אה מאהיה (ירושלמי פ"ק דמגילה). ויש מחמירין בזה (תוס' פ' שבועות העדות בשם ר"ח). והשם שכותבין בסדורין ב' יודי"ן ואחד על גביהן, מותר למחקו יד אם הוא לצורך (פסקי מהרא"י סי' קמ"ח). וכתב הרמב"ם [פ"ו מיסודי התורה] דהמחיקה בהנטפלים אינו אלא מדרבנן, ע"ש. היראים אוסר גם בלפניהם ואין כן דעת כל הפוסקים:

ובמה שכתב הרמ"א בסעי' י' וכן א"ד מאדני או א"ה מאקי' נמחק ויש מחמירין בזה. עכ"ל. זהו דעת התוספות בסוגיין, דאע"ג דאין זה שם בפני עצמו לא הקילו בזה מפני שהוא משם המיוחד, והתוספות כתבו זה רק על א"ד, ע"ש, והרמ"א דן מזה גם על א"ה מפני שאהי"ג"כ מן השמות המיוחדין, כידוע לחכמי אמת שאלו הג' שמות הוי' ואדני' ואהי' הם עיקרי השמות המיוחדין וכוללן מריש דרגין עד סוף כל דרגין וא"א להאריך בזה.

וכתב ערוך השלחן, ויראה לי דאין חילוק בדין מחיקת שמות בין נכתב בכתב אשורית ובין בשארי מיני כתבים, דכיון שנכתב בלח"ק לשם קדושה הוי קדוש, ואם כתב השם בשארי לשונות לע"ז שלא בלשון הקודש כתב התשב"ץ [סי' ב'] דדינם ככינוים ומותר למוחקן לצורך [וכ"כ הש"ך בסי' קע"ט סק"א] ויש שמסתפק דאולי אם כתב בכתב אשורית וכתבו בכוונה דיש להחמיר [הוי"י].

אמר לו ר"א וכי מבטיח ואינו עושה אמר לו רבי יהושע מה שהבטיח עשה, והם לא ביחנו אם לנצח אם לנצח, באחרונה שביחנו הסכימו על ידן.

והנה הרואה יתמה, נכון שלא שאלו אם ינצחו או לא, כי היו בטוחים בכח זרועם שהיו כארבע מאות אלף איש כנגד בני בנימין שהיו פחות מעשירית מהם, אבל מכל מקום ענו להם שיעלו למלחמה, והרי זה כשולח חבירו לדרך שיודע שיפול בה בבור, וזאת על מה ולמה.

ולהבין קצת פרשיה תמוהה וקשה זו שצריך להרחיב בה הרבה ואין כאן המקום, נביא את דברי הרמב"ן הנפלאים [בראשית פרק י"ט, ח'] בענין זה, וזה לשונו הנצרך לנו, והנה פינות כל העם מכל שבטי ישראל רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם [את בני בנימין שעשו את מעשה הנבלה באותה פילגש], שנאמר (שם כ יג) ועתה תנו את האנשים בני בלעל אשר בגבעה ונמיתם, ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין תורה, שלא עשו מעשה זולתי עינוי הפילגש הזו, ולא נתכוונו למיתה שלה, וגם לא מתה בידם, וישלחוה מאתם כעלות השחר, והלכה מאתם לבית אדוניה ואחר כך מתה, אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה כאנשי סדום ראו השבטים לעשות סייג לתורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישראל, כמו שאמרו ונבערה רעה מישראל (שם) וזה הדין הוא ממה שאמרו רבותינו (סנהדרין מ"ו) בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה:

ושבט בנימין לא הסכימו בדבר זה שלא היה בהם חיוב מיתה בעינוי הפלגש ואולי הקפידו עוד בני בנימין על אשר לא שלחו להם מתחילה, ועשו ההסכמה שלא מדעתם ולפי דעתי שזה ענשם של ישראל להנגף בתחילה, מפני שלא היתה המלחמה נעשית מן הדין, והגדר עצמו על שבט בנימין היה מוטל לעשותו, ולא עליהם, שמצוה על השבט לדון את שבטו (ספרי קמד):

והנה שתי הכתות ראויות להענש, כי בנימין מרשיע שאינו חושש ליסר הרעים ולא לגעור בהם כלל, וישראל עושין מלחמה שלא מן הדין, וגם את פי ה' לא שאלו בזה אבל אמרו מי יעלה לנו בתחלה למלחמה על בני בנימין (שופטים כ יח), כי מעצמם הסכימו למלחמה על כל פנים וכן לא שאלו בענין הנצח "אם תתנם ביד", כי בטחו בזרוע בשר שהיו רבים מאד, כי עתה כמוהם

אין אלה אלא לשון שבועה [דף ל"ו ע"א] תנא ארור בו נידוי, בו קללה, בו שבועה.

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק ב' הלכה ב'] אחד הנשבע, או שהשביעו אחר בשם המיוחד, או באחד מן הכינוין כגון שנשבע במי ששמו חנון, ובמי ששמו רחום, ובמי ששמו ארך אפים, וכיוצא בהן בכל לשון הרי זו שבועה גמורה, וכן אלה וארור הרי הן שבועה, והוא שיזכיר שם מן השמות או כינוי מן הכינויין, כיצד כגון שאמר באלה או ארור לה', או למי ששמו חנון, או למי ששמו רחום מי שיאכל דבר פלוני ואכלו הרי זה נשבע לשקר, וכן בשאר מיני שבועות.

וכן בשולחן ערוך [חושן משפט סימן כ"ז סעיף א'] כתב, וארור הוי לשון קללה. וכתב שם האורים ותומים וארור הוי לשון קללה, פירוש, אם אומר על חברו ארור הוא לה' או לכינוי חייב, וקמ"ל דהוה אמינא ארור הוא רק לשון שבועה ולא קללה, אבל ודאי דצריך הזכרת שם או כינוי, סמ"ע (סק"ו). ובכנסת הגדולה (הגהות הטור אות ד) כתב דבתשובת מהר"ם מינץ (סימן צז) משמע דאפילו בלי שם. ואין ספר הנ"ל כעת בידי לעיין בו, אבל בסוגיין כתב רש"י [ד"ה ארור בו כו'], והמקלל את חברו בלשון ארור הוא לה', קללה הוא וחייב המקלל, עד כאן. הרי דצריך לומר ארור לה' כמש"כ הסמ"ע.

אמר רבי אלעזר לאו שבועה, הן שבועה וכו'. אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, והוא דאמר הן הן תרי זימני.

ובשולחן ערוך [יורה דעה סימן רל"ז סעיף ה'], האומר פעמים על דבר אחד אעשנו, או לא אעשנו, הוי שבועה. והוא שיתכוין לשם שבועה. במה דברים אמורים, כשאמרם זה אחר זה בלא הפסק, אבל אם מבקשים אותו עליו, והוא אמר: לא אעשנו ובקשוהו עוד, ואמר: לא אעשנו, לא הוי שבועה.

אמנם הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ב' הלכה ו'] כתב, וכן האומר לאו לאו שתי פעמים דרך שבועה או הן הן והזכיר שם או כינוי הרי זה כנשבע, וכן ימין שבועה, ושמאל שבועה, שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, וכן האומר מבטא שלא אעשה כך וכך, והזכיר שם או כינוי הרי זו שבועה.

דף ל"ו ע"ב

פרק חמישי

שבועת הפקדון נוהגת באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים, בכשרים ובפסולים וכו'.

ובמשנה מבואר דפקדון לאו דוקא, אלא כל תביעת ממון של אדם על חברו שהוא חייב לו ממון. ואמרו במשנה

עשרה פעמים ויותר ולא שאלו אלא "מי יעלה לנו בתחלה", והוא כמו גורל ביניהם אולי היה כל שבט אומר "לא אעלה אני תחלה", או אומר "אני ראשון", והקב"ה השיב כפי שאלתם יהודה בתחלה, לאמור כי יהודה הוא בראש לעולם, כי ביהודה בחר ה' לנגיד (דהי"א כח ד), ולכך לא אמר "יהודה יעלה" כשאר המקומות (עיין שופטים א ב), כי לא הרשה אותם, אבל לא מנעם, ולא אמר להם "לא תעלו ולא תלחמו" מפני ענשו של בנימין:

והנה הלך השם עם שניהם בקרי והניחם למקרים, ובני בנימין היו גבורים, ועריהם בצורות, והשחיתו בישראל הבוטחים בזרוע בשר, והוסיפו עונש על עונשם, כי די היה להם להבריה ישראל מן הגבעה, והם הכו בהם למשחית איבת עולם והפילו מהם עם רב ועצום כ"ב אלפים, והנה ישראל כאשר הכו מכה רבה נודעה להם שגגתם כי עשו מלחמה עם אחיהם שלא ברשות גבוה ושלא כדין תורה, ועל כן שאלו ביום השני האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחי (שם כ כג) והזכירו עתה האחוה, לשאול אם הוא אוסר עליהם המלחמה, והשם הרשה אותם עתה ביום השני, ואמר עליו אליו, כי עתה מותר להם לדרוש דם אחיהם השפוך והם לא שאלו הנצוח, כי עדיין היו בוטחים ברובם לנצח על כל פנים, והשם לא באר להם רק כי המלחמה מותרת להם ומפני שעדיין לא נתכפר עונשם הראשון נפלו מהם גם ביום השני י"ח אלפים:

וביום השלישי גזרו תענית ויצומו ויבכו לפני ה', והקריבו עולות לכפר על הרחורי הלב אשר בטחו בזרועם והקריבו שלמים והם שלמי תודה כי ראו עצמם כאלו כלם פליטים מחרב בנימין, וזה משפט כל הנמלטים להקריב תודה, כענין שנאמר (תהלים קז כב) ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה, וכתוב (שם כז ו) ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה'.

ומה נכבדו דברי רבותינו (סנהדרין קג): שהיה הקצף בפסלו של מיכה, אמר הקב"ה בכבודי לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם לומר, בכבודי לא מחיתם במחוייבי מיתה ופושטים ידיהם בעיקר, בכבוד בשר ודם מחיתם יותר משורת הדין ועל כן סכל עצת שתי הכתות ואמץ את לבבם ולא זכרו ברית אחים. ע"כ.

ולפי זה יהיה לנו פירוש חדש במה שאמרו והם לא ביחנו, דהיינו שהם לא הבחינו בדקדוק לשון התשובה את האמת, שביום הראשון אמר להם יהודה יעלה, כי שאלו מי בראש ויהודה תמיד בראש, וביום השני אמר עליו אליו, כי ענה על השאלה אם יעלו, אבל כוונת התשובה היתה שמותר לכם ותו לא. נמצא כי לא שלחם ה' בדרך עם מכשולות, אלא הם הביאו את עצמם, וישרים דרכי ה'.

וחייב על זדון השבועה ועל שגגתה עם זדון הפקדון, ואינו חייב על שגגתה גרידתא. ובגמרא דנו האם חיוב קרבן הוא אף כשהתרו בו, או כשהתרו בו לוקה ולא חייב בקרבן.

ולהלכה פסקינן [רמב"ם הלכות שבועות פרק ז' הלכה ח'] הנשבע שבועת הפקדון במזיד, אף על פי שנשבע לשקר והתרו בו עדים בשעת שבועתו אינו לוקה אלא מביא אשמו בלבד, שהרי הכתוב מוציא מכלל חייבי מלקות וחייבו אשם בין בזדון בין בשגגה כמו שביארנו.

ובגמרא [ל"ז ע"א] אמרו שדעת רבה דהיכא דאין נפקא מינה בכפירתו, כגון ממון שיש עליו עדים ויכול להוציאו ממנו, והוא הנקרא כפירת דברים בעלמא, פטור מקרבן, ובע"ב עלו דברי רבה בתיובתא, ואמרו שם, רבי יוחנן אמר הכופר בממון שיש עליו עדים חייב, בשטר פטור.

ואמר רב הונא בריה דרב יהושע, היינו טעמיה דרבי יוחנן, משום דהוה שטר שעבוד קרקעות, ואין מביאין קרבן על כפירת שעבוד קרקעות.

ולהלכה פסק הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ח' הלכה י"ד], היתה עליו מלוה בעדים בלבד וכפר ונשבע חייב בשבועת הפקדון שהרי פטר עצמו בכפירתו מלשלם עתה, ואף על פי שכשיבואו העדים יתחייב לשלם ונמצא שלא הועיל לו כפירתו, הרי הועילה בעיתה ושמא לא יבואו העדים או יבואו ולא תתקיים עדותן או יפסלו ולפיכך חיי

[הלכה י"ג] וכן מי שהיתה עליו מלוה בשטר וכפר בה ונשבע פטור משבועת הפקדון, שהרי בשטר נשתעבד הקרקע ונמצא זה ככופר בקרקע, וכבר ביארנו שהכופר בקרקע פטור משבועת הפקדון וחייב בשבועת ביטוי שהרי נשבע על שקר.